

ЛІТЕРАТУРА

1. Осмотръ политичный // Слово. – 9 (21) лютого 1866. – Ч. 12. – С. 1.
2. Відповѣдь міністра гр. Франца Стадіона на одну інтерпеляцію зъ польскои стороны въ соймѣ въ Кромерижи 1849 року // Дѣло. – 5. (17) лютого 1898. – Ч. 27. – С. 1.
3. Бесѣда посла д-ра Окуневского виголошена при дискусіи надъ програмою привительства на 3-омъ засѣданю палаты послѣвъ д. 24 жовтня с. . // Дѣло. – 15 (27) жовтня 1898. – Ч. 232. – С. 1.
4. Савчак Краевый законъ зъ 22 червня 1867 Ч.13 В. з. кр. о языцѣ выкладовѣмъ въ школахъ народныхъ (людовыхъ) и середныхъ Королѣвствъ Галичины и Володимиріи зъ вел. Князѣвствомъ Кракѣвскимъ. – С. 111–113.
5. Политическое обозрѣніе // Слово. – 23 серпня 1867. – Ч. 66. – С. 1.
6. Внесѣе пос. Юл. Романчука // Дѣло. – 22 вересня 1884. – Ч. 110. – С. 1.
7. Бесѣда пос. Юл. Романчука зъ 4 л. жовтня мотивуюча внесену новелю о языцѣ выкладовѣмъ // Дѣло. – 25 вересня 1884. – Ч. 111. – С. 1.
8. Бесѣда пос. Юл. Романчука зъ 4 л. жовтня мотивуюча внесену новелю о языцѣ выкладовѣмъ // Дѣло. – 27 вересня 1884. – Ч. 112. – С. 1.
9. Розправа въ галицкомъ соймѣ о руской мовѣ въ школахъ // Батькѣвщина. – 14 листопада 1884. – Ч. 46. – С. 289–291.
10. Внесѣе п. Романчука въ теперѣшнѣмъ стадіумѣ // Дѣло. – 3(15) жовтня 1884. – Ч. 115. – С. 1–2.
11. Судьба внесѣея пос. Романчука на змѣну краевой уставы шкѣльной зъ дня 22 червня 1867р // Дѣло. – 2 грудня 1885. – Ч. 128. – С. 1.

УДК 811.161.2'42-055.2

Зореслава Шевчук
(Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка)

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОГЕЗІЇ ДЛЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОРТРЕТНИХ ОПИСІВ ЖІНКИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ)

У статті проаналізовано особливості вживання окремих сегментів лексичної когезії (лексичні повтори, контрастиви), які вицленовуються у портретних описах жінки. Вербалізація цієї текстової категорії ретранслює змістову єдність зовнішніх та внутрішніх характеристик жінки, увиразнює описи її особистісних рис.

Ключові слова: текстова категорія, когезія, портрет, лексичний повтор, контрастив.

**Зореслава Шевчук. ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОГЕЗИИ ДЛЯ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОРТРЕТНЫХ ОПИСАНИЙ ЖЕНЩИНЫ (НА МАТЕРИАЛЕ
СОВРЕМЕННОЙ ЖЕНСКОЙ ПРОЗЫ)**

В статье проанализированы особенности употребления отдельных сегментов лексической когезии (лексические повторы, контрастивы), которые вычленяются в портретных описаниях женщины. Вербализация этой текстовой категории ретранслирует содержательное единство внешних и внутренних характеристик женщины, подчеркивает описание ее личностных черт.

Ключевые слова: текстовая категория, когезия, портрет, лексический повтор, контрастив.

Zoreslava Shevchuk. PECULIARITIES OF USING OF LEXICAL COHESION FOR THE CHARACTERISTICS OF PORTRAIT DESCRIPTIONS OF WOMEN (BASED ON THE CONTEMPORARY WOMEN'S PROSE)

Peculiarities of using of individual segments of lexical cohesion (lexical repetition, contrastive), which allocated in portrait descriptions of women are analyzed. Verbalization of this text category retranslates a meaningful unity of the external and internal characteristics of women, emphasizes descriptions of her personality traits.

Keywords: text category, cohesion, portrait, lexical repetition, contrastive.

Художній текст як один із дискусійних феноменів наукових досліджень, який забезпечує різноаспектні інтерпретації мовних одиниць, стилістичний потенціал основних висловлювань, що їх репрезентують, залишається домінантним об'єктом у працях сучасних українських лінгвістів (С. Єрмоленко, Л. Мацько, В. Кононенко, А. Мойсієнко, Н. Слухай, Н. Сологуб, Л. Ставицька, В. Чабаненко та ін.).

Пріоритетним у цьому напрямку є аналіз текстових категорій, які сприяють досягненню специфічних мовних засобів, що відбивають авторську позицію, дають змогу виокремити закономірності їх функціонування та принципи реалізації змістовних маркерів.

Експресивна репрезентація мовних одиниць у текстах сучасної жіночої прози досить яскраво представлена текстовою категорією лексичної когезії як засобом образотворення (дослідження І. Арнольд, І. Гальперіна, М. Кожині, С. Максимова, Г. Почепцова, О. Селіванової та ін.), яка фундаментально доповнює параметри мовного портрета. Як елемент композиції тексту портрет є однією із складових твору та пов'язаний із «стимуляцією системи текстових категорій» [7, с. 27]. Тобто портретна характеристика персонажа є складником загальної моделі тексту. У такому аспекті портрет є не лише елементом композиції тексту, а й текстом у межах усього твору (портрет має так званий статус тексту у тексті). На підтвердження цієї думки Л. Серикова зауважує, що портрет є текстово-мовною реалізацією образу персонажа [7, с. 28].

Мета нашого дослідження – аналіз основних компонентів лексичної когезії, які вербалізуються в описах портретних характеристик жінки.

Услід за І. Гальперіним, вважаємо, що «когезія – це форми зв'язку (граматичні, семантичні, лексичні) між окремими частинами тексту, що визначають перехід від одного контекстно-варіативного членування тексту до іншого» [1, с. 125]. Когезію також називають зовнішньою злученістю (К. Кожевнікова), формальною зв'язаністю тексту (В. Дресслер), відрізняючи її від когерентності (В. Дресслер), тобто змістової зв'язаності.

У тексті можуть бути присутні або всі види когезії, або частина з них. Тоді недостатність якого-небудь виду когезії компенсується більш інтенсивною реалізацією його в іншому виді. На сьогодні вичерпної класифікації видів когезії немає. Їх функціонування у тексті залежить від засобів зв'язку, якими вони репрезентовані. Зокрема, І. Гальперін [2] виокремлює такі засоби когезії: лексичні, традиційно граматичні, логічні, асоціативні, образні, композиційно-структурні, стилістичні. О. Селіванова визначає граматичну (формальні показники узгодження роду, числа, часу, синтаксичних позицій, займенників), семантичну (виражена в семній інтерактивності поєднаних слів), асоціативну (використовується при метафорі), конотативну (опирається на оцінку та емотивність інформаційного простору тексту), структурну (корелюється з композицією в художньому тексті), референційну (співвіднесення змісту тексту з інформацією про світ, буття) та прагматичну (налаштування адресанта, адресата на певний комунікативний реєстр, що опосередковує спільний результат комунікації) типи когезії [6, с. 214–222].

В основі когезії – внутрішньотекстові зв'язки семантико-прагматичного характеру, які забезпечують логічну послідовність і взаємозалежність окремих сегментів тексту. У процесі актуалізації лексичної когезії відібрано мовні форми вираження структурно-сміслових компонентів тексту, які маніфестуються за допомогою лексичних повторів, контрастивів (зокрема в опозиційній співвіднесеності номенів чоловік / жінка); цементують змістовну єдність зовнішніх і внутрішніх характеристик портретного опису, їх психолінгвістичну природу.

Портретні характеристики жінки у текстах сучасної жіночої прози зазвичай структуруються через смислові поля, його елементи вичленовуються в різних фрагментах тексту, часто досить віддалених один від одного. Наприклад, в оповіданні Л. Дашвар «Лакмус» виокремлюємо лексичні засоби когезії, репрезентовані лексичним повтором ідентичного номена на позначення жінки (*богиня*), значення якого акумулює та ретранслює характеристику жінки як «надзвичайної, чарівної вроди» [8, Т. 1, с. 209]: «**Я – богиня**», – раптом зрозуміла Ліда. Теплої води на русяве волосся. Масажувала шкіру голови довго, ретельно. Бачила, як жінка прикрила очі. Як зморшки навколо очей почали розгладжуватися, щоки порозовішали, вуста вже не вигиналися трагічною підковою – усміхалася ледь помітно» [4, с. 39]; «**Я – богиня**», – упевнилася. Теплим феном висушила жінчине волосся, розчісала, заплела косу вигадливо. Аж сама задивилася – після Лідиних добрих рук жінка все ще плила у теплому меду: розслаблена, заспокоєна, щаслива. Очі сяяли, вуста усміхалися» [4, с. 39]. Такий прийом контактної когезії лексичного повтору богиня забезпечує тематично-змістову єдність елементів.

Дистантна когезія лексичних повторів сигналізує наростання внутрішньої ознаки (виражає різні відтінки значень) через опис зовнішності. Такий прийом забезпечує внутрішньотекстовий зв'язок лексичних елементів портретного опису: «**Худорляве жіноче тіло** впало на свіжу могилу, руки оповили земляний горбок, **посивіле волосся** вибилося з-під країв чорної хустки, а вона все дослухалася до глибини під собою» [5, с. 12] – худорляве тіло та посивіле обличчя є наслідком пережитого горя; «Мала кивнула, проте не змогла видушити із себе й звуку. Притихла. **Худеньке тіло** затремтіло під теплими долонями гості» [5, с. 26]; «**Сива-сива жінка** злилася із сірим лікарняним ліжком, наче її тут і не було. **Худе тіло** ледь окреслювало горбок, у ледь помітні вени встромили голку» [5, с. 156] – худе, худеньке тіло вербалізує фізіологічний аспект зовнішності: жінка схудла внаслідок хвороби.

Дистантна когезія реалізується і у використанні прийому контрасту. Контраст, за словником лінгвістичних термінів (за редакцією Д. Ганича, І. Олійник), – це «композиційно-стилістичний принцип розгортання думки, який полягає в динамічному протиставленні двох змістовологічних (а також структурно-стилістичних) планів викладу, розповіді в публіцистичних чи художніх творах. Контраст на рівні словосполучення і речення створює антитезу [3, с. 112]. В аналізованих текстах виокремлюємо такі антонімічні протиставлення-номени, протиставлення-означення для характеристики жінки:

– молодичка – баба: «Так Міля і зостарілась біля них, непомітно перетворившись із вродливої, моторної, наче ртуть, молодички у затуркану бабу, з виразом вічної провини на пістному старіючому личку» [9, с. 110];

– молода, білошкіра, пишнотіла (зовнішній аспект) – зотліла, зчорніла, спалена, (внутрішній аспект): «Він дивився на неї – це **молоду, білошкіру, пишнотілу**, але із середини **зчорнілу, зотлілу, спалену** на вугіль ненавистю до нього, і відчувається винним, страшно винуватим, що не оправдав її надії» [10, с. 198];

– газдиня – скотина: «Мріяла спати, як **газдиня**, на цих білих простирадлах, на м'яких диванах. А він брав мене, як **скотину**, по темних закамарках короварні та нічних лісосмугах» [10, с. 4];

– свята – грішниця: «Жінка, яка не є ні зятятою **грішницею**, ні **святою**. Просто керується чимось, що іноді годі зрозуміти» [4, с. 60–61];

– гонорова – сором'язлива: «Колись **вона під собою землі не чула**, що застовпила такого, як тоді казали в інтелігентних колах, **достойника**. Тепер **соромиться** виходити з ним на вулицю...» [10, с. 197];

– скромна, неприступна – піддатлива, покірна: «Така **скромна і неприступна** у буденному житті панянка виявилася абсолютно **піддатливою й покірною**. Вона звивалася, наче грайлива кішка, і на мить швидше вгадувала усі його бажання» [4, с. 263].

Натрапляємо на протиставлення щодо характеристик в опозиції чоловік / жінка, які вербалізуються найчастіше в одному висловлюванні:

ЧОЛОВІК	ЖІНКА
Старий, зморщений дідок	Свіжа, дебела, грудаста «сороківка»
«...надто вже їхня пара кидається людям в очі: старий, зморщений, як печериця, дідок і дебела, грудаста, свіжа , мов калина на морозі, «сороківка» [10, с. 197].	

Великий пан	Репана колгоспниця
<i>«Я – репана колгоспниця,. А от сиджу. Прийшла і сиджу. А він – пан великий – не вигонить мене» [10, с. 5].</i>	
У нього – становище і можливості (йому 50)	У неї гола молодість із прижитою від зальотника дитиною (їй 25)
<i>«Їй було двадцять п'ять, йому – п'ятдесят. У неї була одна гола молодість із прижитою від зальотника дитинкою, у нього – становище і можливості» [10, с. 194].</i>	
Сильний чоловік	Слабка жінка
<i>«Вона просто жінка, звичайна слабка жінка, а він просто чоловік: сильний, шалений, дуже пристрасний, саме такий, який їй зараз дуже потрібний» [4, с. 72].</i>	

Отже, текстотвірна функція портретних описів фіксує цілеспрямоване формування мовного портрета жінки через вербалізацію текстової категорії лексичної когезії, яка репрезентує поведінку жінки, її зовнішність та внутрішній стан.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – Изд. 2-е. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 144 с.
2. Гальперин И. Р. Интеграция и завершенность текста / И. Р. Гальперин. – М. : КомКнига, 2006. – 140 с.
3. Ганич І. Д. Словник лінгвістичних термінів / І. Д. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
4. Львів. Кава. Любов : збірка / укл. і передм. Н. Нікалео. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 272 с.
5. Печорна О. Фортеця для серця : роман / О. Печорна ; передм. Н. Шевченко. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 368 с.
6. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К., 2002. – 336 с.
7. Серикова Л. В. Портрет персонажа в прозе В. М. Шукшина: системное лексико-семантическое моделирование : дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Л. В. Серикова. – Бийск, 2004. – 153 с.
8. Словник української мови: в 11 т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
9. Тарасюк Г. Т. Жіночі романи : Проза / Г. Т. Тарасюк. – Бровари : вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. – 288 с.
10. Тарасюк Г. Т. Новели : Проза / Г. Т. Тарасюк. – Бровари : вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2016 р.

УДК 81'42=11111

Олена Шонь

*(Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка)*

АЛЮЗІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВЕРТИКАЛЬНОГО КОНТЕКСТУ

У статті розглядаються особливості функціонування алюзій як засобу формування вертикального контексту в літературному творі. Окреслено напрями дослідження проблеми, виокремлено основні характеристики вертикального контексту, його види та особливості взаємодії з художнім текстом. З'ясовано роль фонових знань реципієнта, які лежать в основі